

Anders Midtsundstad og Randi Lilletun Christensen

Fritid med bistand - en alternativ metode til bruk av tradisjonelle støttekontakter.

Fritid med bistand er organisert som et 3 årig prosjekt i Kristiansand kommune. Vi er organisert under helse- og sosialsektoren og har et nært med fritidsetaten.

Kulturdepartementet dekker 50 % av utgiftene. Gjennom prosjektet ønsker vi å arbeide for sosial inkludering av de mange funksjonshemmede som ikke opplever å være inkludert i kultur og fritidstilbud i kommunen. Sammen med frivillige organisasjoner ønsker vi å endre dagens situasjon.

Målsetningen til prosjektet er todelt. Et mål er at prosjektet skal spre «fritid med bistand» ved hjelp av informasjon og undervisning som innebærer formidling av innholdet normaliseringstenkning. Det andre målet er å etablere et fritidstilbud til rundt 20 brukere under prosjektperioden som et alternativ til bruk av støttekontakter hvor de får en verdsatt rolle. Arbeidsmetodikken og arbeidsprosessen vi arbeider etter presenteres i denne artikkelen.

Vårt utgangspunkt er at fritiden er den tiden hver enkelt selv fritt kan disponere på bakgrunn av sine ønsker og behov. Dette er nok greit for de fleste av oss, men det er mennesker som ikke har muligheter til selv å realisere sine ønsker og behov uten en form for bistand. Hvorfor er vi så opptatt av dette? Mye av svaret ligger i at fritiden forbindes med vår livskvalitet. Siri Næss har forsøkt å sette opp hva som ligger i dette begrepet og har kommet frem til følgende:

Livskvalitet er det samme som å ha det godt.

- å være aktiv
- å ha gode interpersonlige forhold
- å ha selvfølelse

- å ha en grunnstamme av glede
(Næss 1994)

Prosjektets teoretiske begrunnelse.

Normalisering er et ord de fleste har hørt før, og har et forhold til. Det var allerede i 1959 det første gang ble brukt av Bank Mikkelsen i Danmark (St.melding nr. 67). Han fikk da inn i forordet til en dansk lov «...å gi psykisk utviklingshemmede mulighet til å leve et liv så langt opp mot det normale som mulig.». Bengt Nirje utdypet disse tankene og sa i 1969 noe om hva som var en normal tilværelse;

- Normal døgnrytme, tidspunkt og mønster.
 - Normale ukerytmer med ulike aktiviteter på ulike steder
 - Normal årsrytme
 - Normale utviklingsfaser og normal livssyklus
 - Respekt for individet sine valg og ønsker
 - Normal kontakt med det andre kjønn
 - Normal økonomisk standard
 - Normale bosteder (standard, størrelse og plassering)
- (Kristiansen 1994.20)

Det er skrevet mye om begrepet i årene fra 1959 og frem til nå, og det er lagt ned mye arbeid i å gjøre definisjonene mer og mer tydelige både når det gjelder å si noe om hva som er målet, og om hvordan det er mulig å nå det.

Begrepet normalisering har imidlertid ofte vist seg uheldig fordi det knyttes til å være normal og oppfattes normativt, og kan derfor lett både skape motstand og forvirring. Et eksempel er at det ofte har vært tolket som at samfunnet gjennom å tilstrebe økt grad av normalisering ønsker å «gjøre» alle mest mulig normale. I stedet for som det opprinnelig er tenkt; å gi alle like (normale) muligheter. På bakgrunn av dette har det vært gjort flere forsøk på å finne begrep som var mer spesifikke og tydelige.

I 1983 introduserte Wolfensberger begrepet «sosial role valorization», senere oversatt av Kristiane Kristiansen til «verdsetting av sosial rolle». VSR blir definert på denne måten;

«Muliggjøring, etablering, forsterking, vedlikehold og/eller forsvar av verdsatte sosiale roller for mennesker som er i fare for devaluering, så langt det er mulig ved hjelp av kulturelt verdsatte virkemiddel.» (Kristiansen 1994:93)

For å kunne forstå denne definisjonen er det nødvendig å avklare noen begreper;

Sosial rolle:

Alle mennesker har mange ulike roller, der noen er viktigere enn andre. Viktige sosiale roller som de fleste bruker mye tid i er rollen som arbeidstaker, elev, familiemedlem eller venn. Fordi disse rollene er ansett som verdifulle vil det være viktig å gi støtte til at alle kan inneha flere av disse rollene.

Verdsatte virkemiddel:

Virkemiddel er i denne sammenhengen alle de deler og dimensjoner som inngår i et tiltak. Eksempler på dette er utforming av miljø, gruppesammensetning, tidspunkt og metode. Med verdsatte virkemiddel menes det som er naturlig eller ønskelig i forhold til lokale forventninger og standarder.

Devaluering:

Det som menes med devaluering i denne sammenhengen er at egenskaper ved personen blir sett på som annerledes, og på bakgrunn av det blir personen holdt utenfor de grupper eller roller som ville vært naturlige å være med i i forhold til alder, kjønn, interesser osv.

Kort oppsummert sier denne teorien noe om at noen personer med funksjonshemming eller andre egenskaper grunnet omgivelsenes manglende kunnskap og ubevisste holdninger står i fare for å bli holdt utenfor, og på bakgrunn av det får en mindreverdige status. Dette kan igjen føre til en devaluering av andre og dårlig selvbilde kan bli en følge av dette. For å motvirke disse prosessene blir det viktig å tilrettelegge slik at personer som står i fare for å bli devaluert får verdsatte roller f.eks. ved å legge til rette for medlemskap i en fritidsklubb. Dette vil virke positivt både fordi det å være medlem i denne klubben sammen med andre på samme alder gir en rolle som er positiv for personen selv, og det gir positive signaler til omgivelsene.

Det blir veldig viktig i denne sammenheng å bruke mye tid på å finne passende aktivitet for personen som skal inkluderes kan bli en del av gruppen. Inkludering er bare meningsfylt dersom det er tale om sosial inkludering i tydelig samhandling og aksept, ikke bare et fysisk nærvær og nærhet». Dette er i tråd med Wolfenberger og Glenn sine tanker rundt begrepet sosial integrering (Wolfenberger og Glenn 1973).

Normalisering og sosial inkludering har i liten grad fått den gjennomslagskraft som var ønsket. Dette er et vanskelig arbeid. Verken inkludering eller normalisering fokuserer i særlig grad på hva som binder sosiale fellesskaper sammen, og hvordan mennesker som står utenfor kan bli del av et sosialt fellesskap. Erfaringer gjennom utprøving av metoden «fritid med bistand» er at disse personene kan få sosialt verdsatte roller gjennom sin deltakelse. Dette er vanskelig å oppnå når samfunnet i realiteten bygges av og for de mennesker som klarer å tilpasse seg ulike utfordringer i forhold til det som skjer på arenaer som sangkor, idrettslag og speideren. Vi må være realistiske - det er slik at kun de som mesterer rolleforventningene på arenaene som kan forventes å bli inkludert. Det handler om å kunne oppfylle en aktiv eller passiv ansett rolle. Behovet for bruk av inkludering i denne sammenheng er derfor en konsekvens av utestengelse som mange funksjonshemmede utsettes for gjennom hele sitt liv. Dette er vårt samfunn sin «usynlige diskriminering» som praktiseres hver dag. Christie beskriver dette godt med følgende eksempel:

«Noen ganger spør jeg studentene hvordan de oppfører seg når de går på bussen. Bare to seter er ledige, begge helt fremme. Det ene er ved siden av en som ser ut som folk flest. Det andre er ved siden av en som tydelig ikke er som folk flest. På folkemunne ville han kalles tilbakestående eller kanskje sinn syk. Hvilket sete velger du - eller vi?» (Christie 1989:113).

Om vi ønsker å arbeide for å endre dette må vi se nærmere på hva som binder sosiale fellesskaper sammen. Vi står igjen med et sentralt spørsmål. Hvordan kan vi best arbeide for å sosialt inkludere mennesker på en måte som gir dem en verdsatt rolle i fellesskaper med andre på ulike arenaer ?

Metoden «Fritid med bistand».

«Fritid med bistand» bygger på metodikken i metoden «supported employment» som i Norge er bedre kjent under navnet «arbeid med bistand». «Fritid med bistand» kan inndeles i følgende arbeidsprosess:

1. Uforpliktende informasjonsmøte med den enkelte bruker hvor prosjektet informerer om hva det kan tilby.

2. Kartlegging av interesser, ønsker og erfaringer gjennom samtaler/ observasjoner med den enkelte og samtaler med familienettverket.

Metoden bygger på aktiv brukermedvirkning. Utgangspunktet er samtaler med den enkelte, men når personen ikke selv kan gi informasjon om eget liv er det viktig å trekke inn nettverket. Når det er mulig må vi innhente et samtykke hos den det gjelder. Når personen i liten grad kan gi informasjon om interesser, ønsker og behov viser det seg at nettverket kan fylle ut mye av dette. Kultursosiologen Bourdieus snakker om hvordan vi inkorporerer en væremåte fra våre nærmeste i de første leveårene - vi får en forståelsen for den enkeltes sosiale felt ved å lære familien å kjenne forstår vi bedre hvem den enkelte som ikke selv kan meddele det er, og hva hva som er typisk for han eller hun (Vaage og Thuen om Bourdieus 1989, Midtsundstad 1992).

3. Kartlegge aktuelle organisasjoners innhold, rutiner og struktur.

I dette arbeidet kreves et tett samarbeid med kultur- og fritidsetaten i kommunen.

4. Gjøre et valg av organisasjon.

Når valget skal tas er det 2 forhold som må gis prioritet i vurderingen:

- Den enkeltes ønsker og behov
- Muligheten for samhandling og aksept (verdsatt sosial rolle)

Vi må forsøke å finne frem til den optimale sosiale inkluderingen, men dette er det ikke alltid mulig å få til. Gjennom kartlegging kan vi gjøre en vurdering av hvilke muligheter den enkelte har til å få en verdsatt sosial rolle.

5. Samtaler med ansvarlige i organisasjonen for å diskutere mulighetene for en sosial inkludering. Vi må presentere personen sine ønsker og behov og ideen bak «fritid med bistand». Det er viktig å sikre seg at organisasjonen får tid til å tenke gjennom dette.
6. Lage en plan for inkluderingen hvor forventninger avklares.
En person i organisasjonen får oppgaven som tilrettelegger.
Personen får en lønnsgodtgjørelse til personen forventes sosialt inkludert. Det gis opplæring i bruk av metoden og fast veiledning.
8. Tiltaket evalueres av bruker, prosjektoppfølger, ansvarlig i organisasjonen og tilrettelegger.

Eksempler på vellykket gjennomføring av «fritid med bistand».

Tore er en gutt på 10 år med Tourette syndrom og ADHD. Vi fant frem til at svømming var en aktivitet som han likte og som passet han godt. Vi fikk kontakt med en svømmeklubb som gjerne ville gi Tore et tilbud. Noe av problemet var at han ikke ville kunne oppfatte svømmetrenerens råd og vink i gruppe. Sammen kom vi frem til at han kunne få et utvidet tilbud . Konkret ble dette lagt opp slik at han fikk individuelt tilpasset opplæring etter samme mal som elitesvømmere to dager i uken i fire måneder før han ble med i en ordinær svømmegruppe.

Tore fikk på denne måten «like muligheter».

Stian på 7 år har også Tourette syndrom og ADHD. Han har vi valgt å inkludere i trailgruppen i den lokale motorklubben. Etter kartlegging og observasjon ble vi klar over at vi måtte finne frem til en fritidsaktivitet hvor han kunne utfolde seg fysisk og hvor rammene var klare og oversiktlige. Viktig for valget av aktivitet var også foreldrenes interesse for motorsykkel. Klubben stilte med en trener som med tett veiledning skal gi Stian intensiv trening i en periode hvor han hele tiden skal oppleve mestring. Målet er at Stian skal opparbeide seg gode ferdigheter på motorsykkelen før

han begynner på klubbens ordinære treninger sammen med jevnaldrende der han har muligheten til å oppnå en verdsatt sosial rolle.

Kjetil på 20 år som bor i en servicebolig med døgnbasert bemanning har en stor interesse for fotball. Han liker å se fotballkamper og leser ellers mye om fotball i aviser og bøker. Det ble tatt kontakt med lederen for idrettsklubbens supporterklubb. Han ville gjerne bli bedre kjent med Kjetil og fikk oppgaven som tilrettelegger. Kjetil har nå fått del i et nettverk med fotballinteresserte som ser fotball på sin stampub flere dager i uken og som følger den lokale klubben gjennom hele sesongen. Kjetil har med sine kunnskaper og sin interesse fått en mulighet til å få en sosialt verdsatt rolle på en ordinær arena.

Fritid med bistand er en metode som kan benyttes overfor de fleste mennesker som har behov for å bli sosialt inkludert. Fritid med bistand legger forholdene til rette for å oppnå en sosialt verdsatt rolle. En forutsetning for ringvirkninger som kan gi økt livskvalitet.

Litteratur:

- Christie, Niels (1989): *Bortenfor anstalt og ensomhet*, TANO .
- Kristiansen, Kristiane (1994): *Normalisering og Verdsetjing av sosial rolle*, Kommuneforlaget.
- Midtsundstad, Anders (1992): « Voksenkontaktordningen - en målstyrt tiltaksmodell». Barnevernspedagogen nr.3.
- Midtsundstad, Anders (2000): « Fritid med bistand». Sor-rapport nr. 1.
- Næss, Siri (1994): *Yrkeskvinne - husmor*. Rapport 94:2. INAS.
- Sandvin, Johans Tveit (1992) : *Fra normalisering til sosial integrasjon. Mot Normalt ? Omsorgsideologier i forandring*. Kommuneforlaget.
- Stortingsmelding nr. 67 (1986-1987): *Ansvar for tiltak og tjenester for psykisk utviklingshemmede*. Sosialdepartementet.
- Vaage, Sveinung og Thuen, Harald (1989): *Oppdragelse til det moderne*: Emile Durkheim, Georg Herbert Mead, John Dewey, Pierre Bourdieu. Universitetsforlaget
- .Wolfenberger, Wolf, og Glenn, Linda. (1973): *Pass-2 Program Analysis of Service Systems II. Field. Manual and Handbook*. Toronto. NIMR .
- Siri Næss